

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีของนักวิชาการ ตลอดจนถึงการรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งจะนำเสนอเป็นลำดับดังนี้

แนวคิดพื้นฐานการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

1. ความหมายการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
2. ความเป็นมาการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
3. หลักการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
4. รูปแบบการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
5. ประโยชน์การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่มีต่อสถานศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1. ความหมายของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. แนวทางของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. หลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
4. ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. องค์ประกอบและปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดพื้นฐานการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสการบริหารแนวใหม่ในทางธุรกิจที่เน้นความพึงพอใจของผู้รับบริการและผลักดันให้มีการกระจายอำนาจไปสู่นักปฏิบัติให้มากที่สุด ในทางการศึกษาได้มีกระแสการปฏิรูปการศึกษาโดยเน้นการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษาและให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการศึกษา

1. ความหมายการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ดังตัวอย่างดังนี้ รุ่ง แก้วแดง (2548:1) ได้ให้ความหมายการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นการปฏิวัติการศึกษาที่มุ่งเน้นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้โรงเรียนหรือสถานศึกษา เพราะการศึกษาเกิดที่โรงเรียนผู้บริหารควรมีอำนาจการบริหาร อำนาจการจัดการ อำนาจการตัดสินใจและมีอิสระในการจัดการศึกษาร่วมกับชุมชนในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

วิจารณ์ พานิช (2546:277) ให้ความหมายการบริหารที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นรูปแบบการบริหารที่เปิดโอกาสและให้อิสระแก่โรงเรียนได้บริหารจัดการตนเองเพื่อผลดีต่อนักเรียน โดยผู้บริหารสถานศึกษา ครู กรรมการสถานศึกษาและชุมชนได้ร่วมกันใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้เหมาะสมเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด ดังนั้นการตัดสินใจต้องอยู่ที่โรงเรียนไม่ใช่คนอื่นสั่งให้ทำ โรงเรียนต้องมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องที่สำคัญ เกี่ยวกับการจัดการด้านบุคลากรการให้ทุนให้โทษการจัดสรรด้านการเงิน เป็นต้น

ถวิล มาตรฐาน (2544:41) ได้ให้ความหมายในการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับคุณลักษณะและความต้องการของโรงเรียน นั่นคือสมาชิกของโรงเรียนอันได้แก่ คณะกรรมการบริหาร โรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน อาจารย์ พ่อแม่ ผู้ปกครองตลอดจนสมาชิกชุมชน องค์การอื่นๆ มารวมพลังกันอย่างเต็มที่รับผิดชอบต่อการใช้ทรัพยากรและแก้ปัญหาตลอดจนดำเนินการเพื่อพัฒนากิจการด้านการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระยะสั้นและระยะยาว

สรุปได้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ การบริหารที่เป็นการกระจายอำนาจให้กับสถานศึกษา ได้บริหารงานที่เปิดโอกาสให้กับ ผู้ปกครอง ชุมชน นักเรียน องค์การต่างๆ ในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการบริหารสถานศึกษาให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ความเป็นมาของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานริเริ่มในประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ 1980 แนวคิดมีความเชื่อมโยงกับการปฏิรูปการศึกษาและการกระจายอำนาจทางการศึกษาปัจจุบันมีการบริหาร

โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานครอบคลุมทั่วประเทศสหรัฐอเมริกาแพร่หลายไปประเทศอื่นสรุปได้ดังนี้ (บุญมา กัมปนาทพงษ์, 2544:4-5)

ในปี ค.ศ. 1990 ช่องก่งมีการปรับหรือโครงการบริหารสถานศึกษาตามนโยบายที่เรียกว่า School-Based Management Initiative (SBI) ซึ่งเทียบเคียงได้กับ Local Management of School (LMS) ของอังกฤษหรือ School - Based Management (SBM) ของอเมริกาและSelf - Managing School ของออสเตรเลีย

ในปี ค.ศ. 1996 เซง (Cheng) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญการปฏิรูปการศึกษาในช่องก่งได้พัฒนาแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่าน ได้สรุปความคิดทางการบริหารจัดการที่สถานศึกษาว่าเป็นการบริหารจัดการที่กระจายบริหารแบบ Decentralization คือ การกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปยังสถานศึกษาและชุมชนหรือที่เรียกว่า Decentralized Management หรือ Decentralized Authority การบริหารจัดการแบบนี้จะมีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัวตามกำลังความสามารถและให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่สถานศึกษาตั้งอยู่ คือให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและมุ่งเน้นเชิงคุณภาพกว่าปริมาณ มีความรับผิดชอบในการใช้ทรัพยากรทางการบริหารสูงขึ้น เพื่อให้โรงเรียนสามารถแก้ไขปัญหา สามารถจัดกิจกรรมทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพในระยะยาวให้โรงเรียนได้พัฒนายิ่งขึ้น ให้โรงเรียนมีอิสระมากขึ้น บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน ผู้บริหารรู้วิธีจูงใจบุคลากรในการปฏิบัติงาน ให้บุคลากรเอาใจใส่การพัฒนาหาความรู้เพิ่มเติมรู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของโลก มีการพัฒนาทีมงานและเปิดโอกาสให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องและชุมชนได้มีส่วนให้ความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียนมากขึ้นในการปฏิรูปการศึกษาของทุกประเทศในโลก ต่างชูประเด็นการบริหารแบบยึดโรงเรียนฐาน

สำหรับประเทศไทยการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานได้นำมาให้ตามสาระพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 39 กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษาโดยตรง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารบุคคลและการบริหารทั่วไป หลักการมีส่วนร่วมได้กำหนดให้การบริหารสถานศึกษายึดหลักการให้สังคมและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยบริหารในรูปแบบบุคคล เรียกว่า คณะกรรมการสถานศึกษาตามมาตรา 40 มีตัวแทน 6 กลุ่ม ได้แก่ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมี

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการ มีบทบาทหน้าที่กำหนดนโยบายและจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา ให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการดำเนินงานของสถานศึกษาประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น รายงานผลการจัดการศึกษาตามระบบ

การประกันคุณภาพการศึกษาและมีอำนาจอื่นที่ได้รับการกระจายอำนาจจากส่วนกลางใน 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป

3. หลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

หลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ได้มีนักวิชาการเสนอหลักการสำคัญในการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานดังตัวอย่าง ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2543:145-146) ได้เสนอหลักการสำคัญในการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานโดยทั่วไป ได้แก่

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาจากกระทรวงและส่วนกลางไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุดโดยมีความเชื่อว่าโรงเรียนเป็นหน่วยงานสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาของเด็ก

2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมจัดการศึกษาทั้งครู ผู้ปกครองตัวแทนชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่า และตัวแทนนักเรียน การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น

3. หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน (Return Power to People) ในอดีตการจัดการศึกษาจะทำหลากหลายทั้งวัดและองค์กรในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ ต่อมามีการรวมการจัดการศึกษาไปให้กระทรวงศึกษาธิการเพื่อเกิดเอกภาพและมาตรฐานในการศึกษา แต่เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นความเจริญต่างๆ ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาโดยส่วนกลางเริ่มมีข้อจำกัดเกิดความล่าช้า และไม่สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง จึงต้องมีการคืนอำนาจให้ท้องถิ่นและประชาชนได้จัดการศึกษาเองอีกครั้ง

4. หลักงานบริหารตนเอง (Self Managing) โรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติตามนโยบายของส่วนกลาง โรงเรียนไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง สำหรับการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย และนโยบายของส่วนตน แต่มีความเชื่อว่าวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายนั้น ทำได้หลายวิธี แล้วแต่ความพร้อมและสถานการณ์ของโรงเรียนผลที่ได้ น่าจะมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมที่ถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

ส่วนกลางมีหน้าที่กำหนดนโยบายและควบคุมมาตรฐาน มีองค์กรอิสระทำหน้าที่ตรวจสอบการบริหารและกรจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานเป็นไปตามกำหนดและเป็นไปตามนโยบายของชาติ

ถวิล มาตรฐาน (2544:42) ได้กล่าวถึงหลักการของการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ว่า การบริหาร โรงเรียนเป็นฐาน ยึดทฤษฎีหรือหลักการเป็นกรอบในการดำเนิน ดังนี้

1. หลักคุณภาพ (Principle of Equifinality) หลักการของการบริหาร โดยให้โรงเรียนเป็นฐานตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งคุณภาพ (Principle of Equifinality) กล่าวคือมีวิธีการหรือแนวทางมากมายและหลากหลายที่จะนำมาดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายการศึกษาการยืดหยุ่น (Flexibility) เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น โรงเรียนมีความชอบธรรมเต็มที่ในอันที่จะขับเคลื่อน พัฒนา และดำเนินงานด้วยยุทธศาสตร์ของตนเองในการจัดการเรียนการสอนและบริหารจัดการโรงเรียน ด้วยพวกเขาเองอย่างมีประสิทธิภาพ

2. หลักการกระจายอำนาจ (Principle of Decentralization) เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป จะส่งผลกระทบต่อให้การบริหารจัดการ โรงเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีความยุ่งยากและเพิ่มปัญหามากขึ้นดังนั้นการกระจายอำนาจให้โรงเรียนมีพลังอำนาจและรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้และส่งเสริมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. หลักระบบบริหารจัดการตนเอง (Principle of Self - management System) ด้วยหลักการทั้งสองดังกล่าวจึงจำเป็นที่โรงเรียนจะใช้ระบบบริหารจัดการตนเองเป็นหลักในการดำเนินงานภายใต้นโยบายหลักและโครงสร้างขององค์การพัฒนา ขาดประสงค์การสอนและยุทธศาสตร์การพัฒนา สร้างกำลังคนและทรัพยากร การแก้ปัญหาและทำให้จุดมุ่งหมายบรรลุผลสำเร็จด้วยความสามารถของโรงเรียน

4. หลักการริเริ่ม (principle of Human initiative) ท่ามกลางความหลากหลายและความซับซ้อนของกิจกรรมการศึกษา จำเป็นจะต้องอาศัยการริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ของสมาชิกโรงเรียนในการทำหน้าที่และเพิ่มพูนคุณภาพการศึกษา ฉะนั้น เป้าหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานก็เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมที่สมาชิกของโรงเรียนจะมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ร่วมกันพัฒนาศักยภาพความคิดริเริ่มและความสามารถเพื่อเป็นพลังสร้างคุณภาพการศึกษาและพัฒนาโรงเรียน

หลักการทั้ง 4 ประการนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวคิดแนวปฏิบัติในการปฏิรูปการศึกษา หรือปฏิรูปโรงเรียน และการเปลี่ยนจากการบริหารจัดการ โรงเรียนภายนอก (External Control Management:ECM) ไปสู่โรงเรียนเป็นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2546:3) ได้สรุปหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ไว้ดังนี้

1. หลักการกระจายอำนาจ (decentralization) โดยการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับประชาชน เช่น เดียวกับการสาธารณสุขซึ่งการรักษาพยาบาลที่อยู่โรงเรียนพยาบาลเป็นกิจกรรม

ระหว่างหมอกับคนไข้ ไม่ใช่อยู่ที่กระทรวงสาธารณสุข การศึกษาก็เช่นกันการจัดการศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเป็นกิจกรรมระหว่างครูกับผู้เรียนไม่ใช่กระทรวงศึกษาธิการกับผู้เรียน

2. หลักการบริหารตนเอง (Self-Management) สถานศึกษาจะมีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้นภายใต้การบริหารในรูปแบบขององค์กรบุคคล คือ คณะกรรมการ โรงเรียนหรือคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา

3. หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน ศิษย์เก่า ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนการตัดสินใจการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น การร่วมคิด ร่วมทำ ฯลฯ และแม้จะบริหารโดยองค์กรบุคคลก็ตาม ต้องเน้นการกระจายโอกาสไปให้ทั่วถึงองค์กร เพื่อโยงโยให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

4. หลักการมีภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน ไม่ใช่ภาวะผู้นำแบบชี้แนะหรือแบบสั่งการ แต่เป็นและภาวะผู้นำที่เน้นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

5. หลักการพัฒนาทั้งระบบ (Whole School Approach) มีการปรับทั้งในเรื่องโครงสร้างและวัฒนธรรมขององค์กร โดยในการเปลี่ยนแปลงต้องให้ระบบทั้งหมดเห็นด้วยและสนับสนุน

6. หลักการความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability) เมื่อโรงเรียนได้รับอิสระและอำนาจต้องแสดงความรับผิดชอบที่จะให้มีการตรวจสอบเพื่อให้การบริหารและจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า หลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ การหลักการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการไปยังสถานศึกษา โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมหลักการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้ประชาชน หลักการบริหารตนเอง หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล

4. รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นรูปแบบการดำเนินงานที่สถานศึกษาอาจเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนให้สอดคล้องกับความพร้อมของโรงเรียนและรับกับพัฒนาการของโรงเรียนหรือระดับของการพัฒนาในการบริหารจัดการของแต่ละโรงเรียนที่แตกต่างกัน มี 5 รูปแบบให้เลือก ดังนี้ (อุทัย บุญประเสริฐ (2546:15)

1. รูปแบบที่มีการบริหารจัดการโดยมีชุมชนเป็นหลัก (Community Control SBM) เป็นรูปแบบที่เพิ่มความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน และผู้ปกครองโดยมุ่งเน้นเพื่อให้ผู้รับบริการการศึกษาที่มีความพึงพอใจในการศึกษาที่จัดให้ คณะกรรมการโรงเรียนจึงมีสัดส่วนจำนวนตัวแทนผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด เช่น คณะกรรมการสภการบริหารโรงเรียน (Board of

Trustees) ในประเทศนิวซีแลนด์ ประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง 5 คน ตัวแทนครู 1 คน ผู้บริหารโรงเรียนและตัวแทนนักเรียน 1 คน (เฉพาะโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย) และในรัฐชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา คณะกรรมการประกอบด้วย ตัวแทนผู้ปกครองเป็นต้นบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนก็คือ การทำหน้าที่คณะกรรมการบริหารโรงเรียน

2. รูปแบบที่มีการบริหารจัดการ โดยมีผู้บริหารเป็นหลัก (Administrative Control SBW) คณะกรรมการที่ตั้งขึ้น จะมีบทบาทเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง คณะกรรมการจะประกอบด้วยตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนนักเรียน (ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย) คณะกรรมการมีบทบาทในการให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการบริหาร แต่อำนาจการจัดสินใจในขั้นสุดท้ายยังคงอยู่ที่ผู้บริหารโรงเรียน เช่น ในเอ็ดมอนตัน ประเทศแคนาดา และเทกซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา สิงคโปร์และโรงเรียนส่วนใหญ่ในประเทศไทย

3. รูปแบบมีครูเป็นหลัก (Professional Control SBD) เชื่อว่าครูเป็นผู้ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุดและเป็นผู้ปฏิบัติการสอนโดยตรง จึงย่อมจะรับรู้ปัญหาต่างๆ ได้ดีกว่า ตัวแทนครูจึงมีสัดส่วนมากที่สุดในคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนเป็นประธาน ผู้แทนครู จากสหภาพครู 1 คน ผู้แทนครูเลือกโดยกลุ่มผู้บริหารในโรงเรียน 2 คน ผู้แทนครูซึ่งกลุ่มครูเลือกกันเอง 2 คน ตัวแทนผู้ปกครอง 1-2 คน และสมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คน บทบาทของคณะกรรมการนี้จะเป็นทั้งกรรมการที่ปรึกษาและกรรมการบริหารไปด้วยในตัว เช่น โรงเรียน ในเขตโคลัมเบีย รับโอไฮโอ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

4. รูปแบบที่มีครูและชุมชนเป็นหลัก (Professional/Community Control SBM) ถือว่าทั้งครูและผู้ปกครองต่างมีบทบาทและความสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน สัดส่วนของผู้แทนครูและผู้ปกครองหรือชุมชน จะมีเท่าๆกัน ในคณะกรรมการโรงเรียน เช่น เมืองซอลท์เลคซิตี รัฐยูทาห์ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศสเปน เป็นต้น คณะกรรมการโรงเรียนทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียน

5. รูปแบบโรงเรียนในกำกับของรัฐ จะมีลักษณะเป็นโรงเรียนที่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐและมีฐานะเป็นหรือเสมือนเป็นองค์กรนิติบุคคลโรงเรียนดำเนินการของตนเองได้แบบอิสระ (Deregulation) จากกฎระเบียบที่ใช้บังคับกับโรงเรียนทั่วไป โรงเรียนสามารถออกกฎระเบียบของโรงเรียน จะต้องรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานตามพันธสัญญา (Charter) หรือตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับหน่วยงานที่มีอำนาจอนุมัติให้เป็นโรงเรียนในกำกับของรัฐไม่เป็นส่วนราชการหรือเป็นรัฐวิสาหกิจแต่จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐ อาจเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นใหม่หรือเป็นโรงเรียนรัฐบาลหรือเป็นโรงเรียนของเอกชนที่มีอยู่เดิม แล้วปรับให้เป็นโรงเรียนในกำกับของรัฐ

ก็ได้ผู้ที่เสนอขอจัดอาจเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรของรัฐหรือเอกชน เช่น ครู ผู้ปกครอง องค์กรการบริหารส่วนตำบล มูลนิธิ สมาคม หรือบริษัทก็ได้ ซึ่งสามารถจัดระบบภายในโรงเรียนของตนได้อย่างอิสระ แต่ต้องรับผิดชอบต่อผลงานตามเงื่อนไขข้อตกลง คณะกรรมการโรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายจัดทำแผนปฏิบัติ จัดสรรงบประมาณ ควบคุมและกำกับบริการงาน การจ้างและเลิกจ้าง ส่วนผู้บริหารโรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานการจ้างและเลิกจ้าง การบังคับบัญชาครูและบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียน

6. รูปแบบที่เป็นการบริหารโดยองค์กรปกครองท้องถิ่น ได้กำหนดขึ้นเพื่อตอบสนอง รัชธรรมบัญญัติแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองท้องถิ่นจัดหรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานหาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดมีความพร้อมก็สามารถจัดการศึกษาเองได้ทุกระดับและทุกประเภท ในการจัดการศึกษาจะกระจายอำนาจไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาโดยตรง (ไม่ต้องผ่านเขตพื้นที่การศึกษา) ในระดับกระทรวงจะมีหน้าที่และบทบาทสำคัญอยู่ที่การกำหนด นโยบายระดับชาติ กำหนดมาตรฐานและสนับสนุนงบประมาณบางส่วน แต่งบประมาณส่วนใหญ่ สำหรับการดำเนินงานทางการศึกษานั้นๆ กำหนดคณะกรรมการโรงเรียนก็จะเป็นอำนาจโดยตรง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นๆ แต่โดยทั่วไปแล้ว ควรจะประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งมาจากตัวแทนผู้ปกครองและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีผู้บริหาร โรงเรียนเป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการโรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญในการคัดเลือก ผู้บริหารมีอำนาจในการจ้างหรือเลิกจ้างผู้บริหารโรงเรียน ส่วนผู้บริหารโรงเรียนจะมีอำนาจหน้าที่ โดยตรงในการบริหารโรงเรียน การจ้าง การเลิกจ้าง การบังคับบัญชาครูและบุคลากรในโรงเรียน

7. รูปแบบที่ดำเนินการแบบการประกอบการของเอกชน เป็นรูปแบบที่เป็นทางเลือก อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานตามแบบการประกอบการของเอกชนที่ให้เอกชน ดำเนินการนั้นเนื่องจากเชื่อว่าเอกชนจะมีความสามารถในการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในประเทศที่เน้นรูปแบบเศรษฐกิจเสรีนั้น การส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการ จัดการศึกษานั้นไม่ใช่เป็นเรื่องของการแบ่งเบาระบบของรัฐแต่เป็นหลักการสำคัญของระบบการศึกษา ทางเลือกที่ผู้ประสงค์จะใช้บริการจะได้รับการประกันคุณภาพในการเลือกบริโภคนักเรียนที่ต้องการ จะศึกษาจากโรงเรียนเอกชนที่มีคุณภาพมีชื่อเสียง ก็มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดีและเป็นที่ยัง ประารถนาของสังคม ปกติแล้วเอกชนที่จัดการศึกษาอาจจัดในรูปแบบของบุคคล บริษัท มูลนิธิ องค์กรทางศาสนา ฯลฯ โดยการควบคุมตามพระราชบัญญัติการศึกษาเอกชน ซึ่งเอกชนที่มีความ พร้อมและได้รับอนุญาตให้จัดการโรงเรียนได้สามารถกำหนดระบบการบริการจัดการ โรงเรียนของ ตนเองได้อย่างอิสระ

สรุปได้ว่า รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน นั้นมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การยึดชุมชนเป็นหลัก การยึดผู้บริหารเป็นหลัก การยึดครูเป็นหลัก การยึดชุมชนเป็นหลัก ทุกรูปแบบนี้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทั้งสิ้น เพื่อให้การบริหารบรรลุเป้าหมายจะไม่สามารถดำเนินการไปได้ถ้าหากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

5. ประโยชน์การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่มีต่อสถานศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2546:10-11) ได้สรุปประโยชน์ของการบริการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ดังนี้

1. สามารถตอบสนองความต้องการของโรงเรียน นักเรียนและท้องถิ่นได้ดีขึ้น
2. สามารถระดมผู้มีประสบการณ์มาช่วยเหลือได้มากขึ้นในรูปของคณะกรรมการ
3. ครูมีขวัญกำลังใจดีขึ้น ได้มีโอกาสคิดเอง ทำเองและแสดงออก
4. เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของจากการร่วมตัดสินใจ
5. สร้างผู้นำใหม่ในทุกระดับ
6. เพิ่มการติดต่อสื่อสาร
7. ประหยัดค่าใช้จ่ายประมาณ
8. มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้
9. เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
10. แก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดี เพราะครูมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น

กลยุทธ์ในการนำรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไปปฏิบัติ

1. กลยุทธ์สำคัญในการนำรูปแบบการบริการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไปปฏิบัติ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์

2. กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาให้ชัดเจน
3. การสรรหาและการคัดเลือกคณะกรรมการสถานศึกษา
4. การพัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษา
5. การสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาร่วมมือปฏิบัติงานกับคณะกรรมการ

สถานศึกษา

6. การสร้างเครือข่ายคณะกรรมการสถานศึกษา
7. การกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานคณะกรรมการสถานศึกษา
8. พิจารณาให้สวัสดิการ บริการและสิทธิพิเศษแก่คณะกรรมการสถานศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นแนวความคิดที่ผู้สอนสามารถจะนำไปจัดสภาพการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ซึ่งมีผู้ให้แนวความคิดหลายท่านดังต่อไปนี้

ประเวศ วะสี (2542:36-37) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่าควรคำนึงถึงประเด็นสำคัญดังนี้

1. สมรรถนะของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด สมรรถนะของมนุษย์ประกอบด้วย เซลล์สมองประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์ เป็นโครงสร้างที่มีหัตถ์จรรย โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิด มีความต้องการที่จะเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติและทุกอย่างรอบตัว มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ต้องอาศัยสมองและระบบประสาทสัมผัสซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ ซึ่งรับรู้ความรู้สึกจากอวัยวะรับรู้ความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจและให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมอง (HEAD) จิตใจ (HEART) มือ (HAND) และสุขภาพองค์รวม (HEALTH)

2. ความหลากหลายของสติปัญญา แต่ละคนมีความสามารถหรือความเก่งแตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างชัดเจน

3. การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ดำเนินการรวบรวมแนวคิดทางทฤษฎีการเรียนรู้และเสนอแนวทางทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

3.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามความสามารถทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์และทักษะต่างๆ

3.2 ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนรู้ความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

3.3 กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการทดลอง ปฏิบัติด้วยตนเอง ครูทำหน้าที่เตรียมการจัดสิ่งเร้า คำปรึกษา วางแนวกิจกรรมและประเมินผล

ชัยขงศ์ พรหมวงศ์ (2543:185) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่าเป็นกระบวนการที่เน้นบทบาทของนักเรียน ในการทำกิจกรรมมากและถือว่าการเรียนที่มีประสิทธิภาพคือการเรียนที่ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง และแสวงหาวิธีเรียนที่เหมาะสมกับตนเองได้

สมศักดิ์ ภูวิภาดาพรรณ (2544:1-2) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องคำนึงถึง

1. ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน (Learners Needs&Interests) เป็นสำคัญ
2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม (Participation) ในการเรียนรู้ให้มากที่สุด
3. เน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง (Constructions) คือให้สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ในสภาพความเป็นจริง (Experiential Learning) สามารถวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และสืบค้นหาความรู้ได้ด้วยตนเอง (Inquiry)
4. เป็นการพึ่งพาตนเอง (Autonomy) เพื่อให้เกิดทักษะที่จะนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันและสามารถเข้าใจวิธีการเรียนรู้ของตนได้ (Metacognition) กล่าวคือ รู้วิธีคิดของตนเอง และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิธีคิดได้อย่างเหมาะสม ไม่เน้นที่การจดจำเพียงเนื้อหา
5. เน้นการประเมินตนเอง (Self-Evaluation) ซึ่งแต่เดิมครูผู้สอนจะเป็นผู้ประเมินผล การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเองอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่องจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองได้ชัดเจนขึ้น รู้จุดเด่น จุดด้อย และพร้อมที่จะปรับปรุง หรือพัฒนาตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้นการประเมินในส่วนนี้เป็นการประเมินตามสภาพจริงและใช้เพิ่มสะสมงานเข้าช่วย
6. เน้นความร่วมมือ (Cooperation) ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน
7. เน้นรูปแบบการเรียนรู้ (Learning in styles) ซึ่งอาจจัดได้ทั้งในรูปแบบเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล

จากแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พอสรุปได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องคำนึงถึงสมองมนุษย์ ความหลากหลายของสติปัญญา การจัดกิจกรรมที่สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองสืบค้นหาความรู้ด้วยตนเองและนำความรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กล่าวได้ดังนี้

1. ความหมายของการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้มีให้ความหมายไว้ดังนี้ คือ

ลำลี รักสุทธิ (2544:2) ได้กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายความว่า ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์ กิจกรรมทางการศึกษา ลงมือปฏิบัติจริง

ครูเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ที่บอก ให้ความรู้อย่างเดียวมาเอื้ออำนวยความสะดวกสบายแก่นักเรียน
ครูจะเป็นกัลยามิตร เป็นเพื่อนทางวิชาการแก่เด็ก เป็นที่ปรึกษาเมื่อผู้เรียนมีปัญหา

ทิสนา แชมมณี (2545:121) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็น
สำคัญว่า หมายถึง สภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัว
(Active Participation) ทั้งทางด้านกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม ในกิจกรรมหรือกระบวนการ
เรียนรู้โดยมีบทบาทดังกล่าวมากกว่าผู้สอน

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวถึงความหมายของกระบวนการเรียนการสอนที่เน้น
ผู้เรียนเป็นสำคัญ พอสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นรูปแบบ
การจัดสภาพการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมให้ผู้เรียนได้รับ
ประสบการณ์จริงและมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งมีหลักการจัดการเรียนรู้
ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญดังนี้

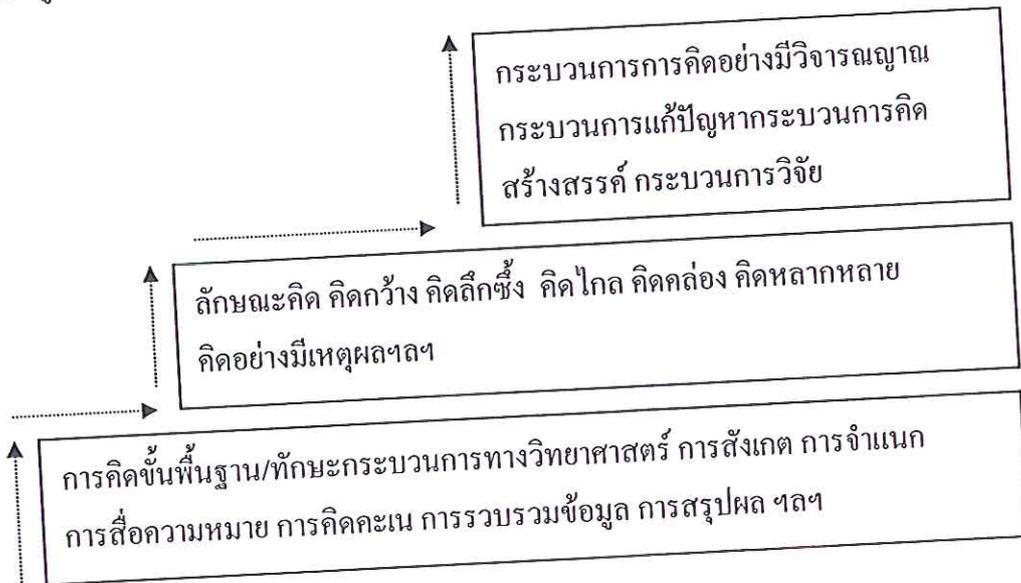
2. แนวทางของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีนักการศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้

ไสว พิกขาว (2545:7-8) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น
สำคัญว่า คือการจัดโดยให้ผู้เรียนใช้กระบวนการสร้างความรู้ด้วยตนเองและฝึกฝน ให้ใช้กระบวนการ
อย่างชำนาญ คือมีทักษะกระบวนการที่ส่งเสริมให้ใช้ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการคิด โดยมีขั้นตอนแสดงลำดับขั้นของการคิดจากพื้นฐานสู่ความคิด

ระดับสูง

ภาพที่ 2.1 แสดงกระบวนการคิดจากฐานสู่ความคิดระดับสูง

ที่มา : ไสว พิกขาว (2545:7)

2. กระบวนการกลุ่ม คือ การสร้างความรู้โดยประสานความร่วมมือ ประสานความคิดทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกันจนสามารถบรรลุเป้าหมาย การทำงานกลุ่มควรต้องเป็นการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ คือ หัวหน้าดี สมาชิกและกระบวนการทำงานดี

3. วิธีสอนต่างๆ ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีดังนี้

3.1 วิธีการอภิปราย

3.2 วิธีการค้นพบ

3.3 วิธีสืบสอบแบบแนะนำ

3.4 วิธีสืบสอบแบบไม่มีการแนะนำ

3.5 วิธีการสอนแบบเน้นปัญหา

3.6 วิธีสอนแบบเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง

3.7 วิธีสอนแบบอริยสัจ 4

3.8 กรณีศึกษา

3.9 วิธีสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น

3.10 วิธีการเชื่อมโยงมโนทัศน์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย

3.11 วิธีการเรียนแบบร่วมมือ

3.12 วิธีใช้สถานการณ์จำลอง

3.13 วิธีสอนกลุ่มสัมพันธ์

3. หลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีหลักการที่นักศึกษาได้กล่าวไว้ ดังต่อไปนี้
 ลำลี รักสุทธิ (2544:14) ได้กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 ดังต่อไปนี้

1. หลักการมีส่วนร่วม ต้องถือว่าผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ นับตั้งแต่การวางแผนการเตรียมการหาข้อมูล การจัดการการดำเนินการตลอดจนการประเมินผล
2. หลักการประชาธิปไตย การเรียนรู้ในแนวนี้นควรยึดหลักประชาธิปไตยเป็นสำคัญ ด้วยครูต้องเปิดใจตนเองให้กว้าง ให้มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด
3. หลักกระบวนการเรียนที่มีความสุข ต้องจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียน เรียนอย่างมีชีวิตชีวา มีความสุข สนุกสนานจากการเรียน ไม่เบื่อหน่ายในการเรียน ให้ผู้เรียนรู้สึกว่ายินแล้วไม่เครียด มีความสุข เมื่อได้เรียนจากวิธีนี้
4. หลักการเรียนรู้ที่มีความหมาย ทุกกระบวนการเรียนรู้จะต้องให้ผู้เรียนรู้สึกว่ายิน มีความหมาย มีคุณค่าต่อชีวิตจริง สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีประโยชน์ต่อชีวิตจริง

5. หลักการสร้างองค์ความรู้ ด้วยตนเอง ต้องสร้างความรู้สึกลึกใหม่ให้ผู้เรียนว่าผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองความรู้ต่างๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำเองปฏิบัติเอง ครูเป็นเพียงผู้ให้ความสะดวกเท่านั้น

4. ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีลักษณะสำคัญดังนี้

ไสว พิกขาว (2545:9-10) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า ในระบบการศึกษาจะสร้างคนเก่ง คนดีและมีความสุขได้นั้น จะต้องมีการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ใหม่โดยเปลี่ยนจากการเรียนที่เน้นการท่องจำและเน้นเนื้อหาวิชาในหลักสูตรไปเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. ผู้สอนจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนสร้างความรู้เอง (Construct)

2. ผู้สอนใช้ทักษะกระบวนการ (Process) คือกระบวนการคิด (Thinking Process)

และกระบวนการกลุ่ม (Group Process) เพื่อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตัวเอง

3. ผู้สอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างแท้จริง (Participation) ลงมือคิด ปฏิบัติ สรุปความรู้ด้วยตัวเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ทั้งสมาชิกในกลุ่มและสมาชิกระหว่างกลุ่มและปฏิสัมพันธ์กับครู

4. ผู้สอนสร้างบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งบรรยากาศทางกายภาพและจิตใจ เพื่อให้ผู้เรียน เรียนอย่างมีความสุข (Happy Learning)

5. ผู้สอนมีการวัดและประเมินผลทั้งทักษะกระบวนการและเนื้อหา สาระซึ่งเป็นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment)

6. ผู้สอนพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน (Application)

7. ผู้สอนเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitation)

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ลงมือคิด ลงมือปฏิบัติ สรุปความรู้ด้วยตนเอง การวัดและประเมินผลเน้นตามสภาพความเป็นจริง

การมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมในปัจจุบันทั้งในทางวิชาการและในทางราชการ ได้นำมาใช้กันในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) แนวความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมหันมากระตือรือร้นความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อจัดปัญหาความยากจนในชนบท ลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองระหว่างประชาชนกลุ่มต่างๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชน นับเป็นยุทธวิธีที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาคนและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม แต่เนื่องจากมีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำนี้ไว้แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องและตรงกัน จึงศึกษาถึงความหมายของการมีส่วนร่วมซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2542:14) ได้ให้คำนิยามการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะต้องมีมากพอจนเกิดความริเริ่ม โครงการเพื่อ การนั้นๆ เหตุผลเบื้องต้นแรกของการที่คนเราสามารถรวมกันได้ควรจะต้องมีความตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมด หรือการกระทำทั้งหมดที่ทำ โดยหรือทำในนามกลุ่มนั้นกระทำผ่านองค์การ (Organization) ดังนั้น องค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2557:185) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การทำงานร่วมกับกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยการกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะและเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ) อาจกล่าวได้อีก หนึ่งว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากความร่วมมือร่วมใจและการประสานงานรวมทั้งความรับผิดชอบ

สันติ พัฒนาศักดิ์ (2539:25) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ให้ประชาชนในท้องถิ่น หรือเกษตรกรในท้องถิ่นมีการประสานงานและความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับ ความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีการวางแผนไป จนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผนและการประเมินผล ซึ่งจะก่อให้เกิดเกษตรกรหรือชุมชนเกิดจิตสำนึก ร่วมกันถึงการเป็นเจ้าของกิจการนั้น

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2532:36) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการ ดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรของเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา หรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่า สมาชิกในชุมชนนั้นๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผน และปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของประชาชนในชุมชน

ไพรรัตน์ เคะชรินทร์ (2547:6-7) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาล ทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปของบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใด เรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกันที่เกี่ยวข้องกับในเรื่องต่อไป นี้ ให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนา ที่กำหนดไว้ คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาต่างๆ และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการชุมชน
2. ร่วมคิดหา สร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาและ สอนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

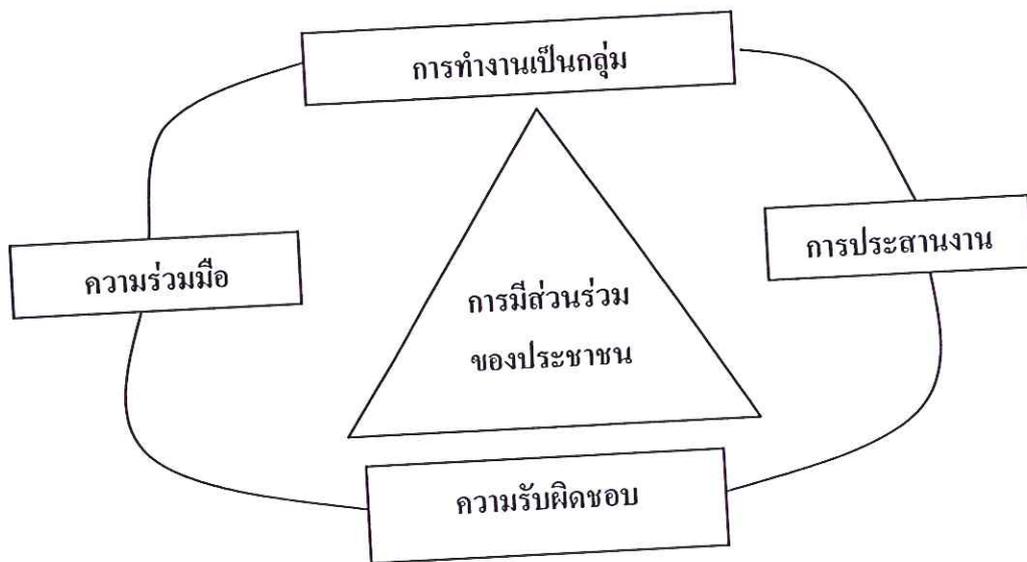
เสนห์ จามริก (2547:12-15) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้น คือการที่ ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซง ครอบงำ บังคับให้ได้พัฒนาขีดความสามารถ ของตนในการจัดแจง ใช้ควบคุม ระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของสังคมอันเป็นการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่าง เชื่อมั่น เพื่อเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเองได้ในที่สุด สอดคล้องกับทวิทอง หงส์วัฒน์ (2547:2) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการ จัดการควบคุมการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจใน การกำหนดชีวิตอย่างเป็นตัวของตัวเอง

สิทธิชัย เสร้สงแสง (2535:15) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเกิดมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์เป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีปัญหา ตระหนักรู้และควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่

ห่างไกลเพียงใด จึงควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเอง นอกจากนั้นแล้วการมีส่วนร่วมยังช่วยลดปัญหาความแตกแยก เนื่องจากการนำเข้าสู่สิ่งต่างๆ จากภายนอกเข้าไปในชุมชนนั้นด้วย การมีส่วนร่วมไม่ได้หมายความว่าแค่เพียงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุนโครงการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงขั้นตอนสำคัญ อย่างเช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้นๆ ด้วย

วันรักษ์ มิ่งมณีนาถิน (อ้างถึงใน พิมานา บูรณนินทุ, 2535:27) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปว่า การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคล ผู้มีส่วนร่วมมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียทุกขั้นตอนของโครงการของงานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่า สิ่งที่มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้นจะได้รับการตอบสนอง และทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่า สิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการอย่างแท้จริงและมีความมั่นใจมากยิ่งขึ้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนจะได้รับประโยชน์โดยเสมอหน้ากัน นอกจากนั้น ความหมายของความแตกต่างระหว่างการมีส่วนร่วมจะต้องคู่กับความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่วนการที่คนอื่นหรือฝ่ายอื่นเข้าร่วมด้วยนั้นถือว่าเป็นการให้ความร่วมมือจะมีความหมายแตกต่างกัน อีกประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมจะต้องคู่กับความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่วนการที่คนอื่นหรือฝ่ายอื่นเข้าร่วมด้วยนั้นถือว่าเป็นการให้ความร่วมมือ

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความร่วมมือ การประสานงานและความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามสมควรซึ่งพอจะสรุปเป็นแผนภาพได้ (สุทัศน์ กีฬาแปง, 2544:22) ดังภาพ

ภาพที่ 2.2 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน
ที่มา :สุทัศน์ กีฬาแปง (2544:22)

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของประชาชนต่อการดูแลและการจัดการกับทรัพยากรที่มีในชุมชน ตลอดจนการที่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเริ่มตั้งแต่การแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมริเริ่ม วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการร่วมรับผิดชอบในการแก้ปัญหาของประชาชนเองและร่วมรับผิดชอบประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมนั้นๆ อย่างทั่วถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประชาชนในชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมนั้นๆ ด้วยความสมัครใจปราศจากการครอบงำ แทรกแซง บังคับใดๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ผลประโยชน์จะกลับไปสู่ชุมชนโดยตรง ซึ่งการมอบประชาธิปไตยขึ้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน จะต้องพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรของประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของตนเองเป็นสำคัญ

2. องค์ประกอบและปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปรัชญา เวสารัตน์ (2548:170) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและความปลอดภัย
2. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น ผู้นำ ผู้ใหญ่บ้าน
3. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลจากสหกรณ์

ออมทรัพย์

4. ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนร่วม ความรู้สึกเกรงใจ ไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนหรือความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี

นรินทร์ แก้วมีศรี (2538:12) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาจะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใดๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและลงมือดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็มิอาจจะสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้ จะสามารถมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตัวเอง ครอบครัวและชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ จนเกิดความตระหนักในปัญหาของตนเองและคิรรนาหาทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างแท้จริง ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการทุกกระบวนการตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นหาปัญหา การร่วมคิดและหาวิธีแก้ไขปัญหาร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนร่วมปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามผลที่กำหนดไว้ ร่วมควบคุมติดตามและประเมินผล

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน โดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมีขั้นตอนในการปฏิบัติ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหา สาเหตุของปัญหาและร่วมในการตัดสินใจการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวของเขาเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็ไม่อาจถืออำนาจประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ทำให้ความรู้จะต้องยอมรับ คือ บุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาจะเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่เขาจะมองปัญหานั้นได้ไม่ชัดเจน หรือเข้าใจไม่ถึงแก่นแท้ของปัญหา ต่อมาเมื่อมีบุคคลมาช่วยชี้แนะ เขาจึงมองเห็นสาเหตุของปัญหาของตนเด่นชัดขึ้น ดังนั้น บุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง ทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม เพื่อจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ปัญหานั้นๆ ต่อไป

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือเพื่อที่จะมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ บุคคลยังต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาาร่วมกัน การแก้ปัญหาอาจจะกระทำได้หลายวิธีแต่จะมีวิธีที่ดีที่สุดในเรื่องดังกล่าว ผู้ที่ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ จนกระทั่งบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติงานด้วยตนเองอาจจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิดเมื่อเห็นประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตัวเองพร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการนั้นๆ ด้วย

4. การมีส่วนร่วมและการติดตามประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่เพียงไรและควรจะพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่างๆ ไปให้ประสบผลสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

374430

จพ
371. 2
034 ก
จ. 1 2554

3. นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543:15) ได้กำหนดนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ มีดังนี้

1. พัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชน และประชาชนทั่วไปในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการ ทั้งนี้ต้องมีความเสมอภาค เป็นธรรมในกรอบที่เหมาะสม สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่นๆ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด
2. สนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบขององค์กร หรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยมีเครือข่ายครอบคลุม ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วน และทุกระดับ โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระภายในกรอบที่ตอบสนองความจำเป็นการจัดการแต่ละระดับ
3. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจและติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งปรับทัศนคติและปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานของรัฐให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น
4. ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล
5. แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนากฎหมายและระบบงบประมาณของภาครัฐให้สามารถส่งเสริม และเอื้ออำนวยต่อการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานปฏิบัติทุกระดับ กับประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับในการให้ชุมชนมีโอกาสในการควบคุม กำกับ ดูแลและจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง
6. สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้ ทักษะและการมีจิตสำนึก ในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น
7. สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างอิสระและสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง โดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง
8. สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และพัฒนาทางสังคม ให้มีโอกาสในการเข้าช่วยเหลือและยกระดับการมีส่วนร่วม ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรชุมชนและองค์กรจัดการธุรกิจของประชาชนอย่างสร้างสรรค์

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมข้างต้นพอสรุปได้ว่านโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวของชุมชนจะต้อง เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการสนับสนุนในการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปขององค์กรที่เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

1. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เซบอลลอส (Ceballos อ้างถึงในสายชล พุกขพันธ์, 2549:14) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชมศึกษาเรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณและสัตว์ป่าตลอดจนวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

เฟนเนล (อ้างถึงในสายชล พุกขพันธ์, 2549:14) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีลักษณะตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบมวลชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งหน้าพื้นที่ธรรมชาติ แต่ก็ไม่ใช่ละเลยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและเป็นการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนและรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ รูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่เน้นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และต้องเน้นกิจกรรมเกี่ยวกับประสบการณ์และการเรียนรู้ธรรมชาติ การจัดการให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวแล้วต้องกระทำควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538:10) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาระบบนิเวศตามแนวความคิดเชิงนิเวศวัฒนธรรมของมนุษย์ การเข้าไปศึกษาต้องยินยอมให้ชาวบ้านมีส่วนในการวางแผน ร่วมคิด ร่วมทำ รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว กิจกรรมจากการท่องเที่ยวนอกจากส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ สังคมและวัฒนธรรมน้อยที่สุดแล้ว ยังต้องแสดงบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

2. หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีหลักการในเรื่องการอนุรักษ์ การจัดการและกิจกรรมคล้ายคลึงกันดังนี้

วอลเลซและเพิร์ซ (Wallace and Picce, อ้างถึงในสายชล พฤษนันท์, 2549:17) ได้อธิบายหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวให้มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่นให้น้อยที่สุด
2. เพิ่มความระมัดระวัง ความรู้ความเข้าใจในพื้นที่ธรรมชาติและระบบวัฒนธรรม นอกจากนี้ต้องวางมาตรการให้นักท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อระบบดังกล่าวให้น้อยที่สุด
3. กำหนดแนวทางการอนุรักษ์และการจัดการเพื่อป้องกันพื้นที่ธรรมชาติ
4. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดกิจกรรมที่จัดขึ้น
5. ให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์โดยตรงทางด้านเศรษฐกิจและกิจกรรมอื่นๆ

เพจ และโดว์ริง (Page and Dowling, อ้างถึงในสายชล พฤษนันท์, 2549:17) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติ (Nature-Based) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เน้นหนักในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพหรือความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ในเขตพื้นที่ธรรมชาติ โครงสร้างทางกายภาพและวัฒนธรรมในพื้นที่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่จำเป็นในการวางแผนและการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. ความยั่งยืนของระบบนิเวศ (Ecologically Sustainable) การท่องเที่ยวทุกประเภทควรสร้างความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติ ความยั่งยืนหมายถึงความยั่งยืนของชนิดพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ที่ไม่ถูกทำลายให้ลดจำนวนลง จากการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายโครงสร้างทางกายภาพของธรรมชาติ เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ หรือลักษณะ โครงสร้างทางธรรมชาติที่เป็นบ่อเกิดความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เพราะความหลากหลายดังกล่าวแล้วเป็นบ่อเกิดให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศ

3. การศึกษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally Education) คือ ลักษณะพิเศษที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ และทำให้ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การศึกษา คือ เครื่องมือสำคัญในการพิทักษ์พื้นที่ธรรมชาติและสามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การให้การศึกษแก่นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้อง

4. ผลประโยชน์เกิดขึ้นกับท้องถิ่น (Locally Beneficial) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนอกจากทำให้ท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมด้านอื่นแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพของนักท่องเที่ยวให้ดีขึ้น รายได้จากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งควรกระจายสู่การอนุรักษ์ทรัพยากร การสร้างศักยภาพความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรมแก่ท้องถิ่นความยั่งยืนและความเข้มแข็งของชุมชน เป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ป้องกันสังคมภายนอกไม่เอารัดเอาเปรียบชุมชนและชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

5. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (Tourist Satisfaction) เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้การวางมาตรการเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวก็ต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วย อย่างไรก็ตามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ต้องไม่กระทบทางลบต่อหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อนุชา เล็กสกุลคิลิก (2541:3-6) ได้เสนอหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะนั้น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-Based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจเพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmentally-Based Tourism)

3. องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้ว

ท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation - Based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมการป้องกันและกำจัดมลพิษและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Management Tourism)

จากหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด สามารถสรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติ (Natural Area) การท่องเที่ยวเน้นพื้นที่ธรรมชาติ เช่น ระบบนิเวศป่า ระบบนิเวศทางทะเล ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอื่นๆ เช่น น้ำตก ถ้ำ หาดทราย ฯลฯ เป็นจุดสนใจหรือผลิตภัณฑ์ แต่ถ้าพื้นที่ธรรมชาติเกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ก็ต้องเน้นสิ่งดังกล่าวแล้วควบคู่ไปด้วย เพราะองค์ประกอบและผลกระทบต่อระบบนิเวศเกิดจากวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นตัวกำหนดควบคู่กับพืชสัตว์และสิ่งไม่มีชีวิตอื่นๆ

2. ความยั่งยืน (Sustainability) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องกระทบต่อระบบดังกล่าวน้อยที่สุดหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. การให้การศึกษา (Education) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีเป้าหมายในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ในพื้นที่ท่องเที่ยวควบคู่กับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ดังนั้น นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องเรียนรู้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและมีความรู้ความเข้าใจในพื้นที่ท่องเที่ยวหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความรู้นี้ใหม่ เกิดความเข้าใจดีและเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

4. ผลประโยชน์เกิดขึ้นกับท้องถิ่น (Locally Beneficial) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มิใช่กิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสวงหาผลประโยชน์จากท้องถิ่น แต่เป็นเจ้าของดูแลรักษาและอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มิใช่กิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสวงหาผลประโยชน์จากท้องถิ่น แต่เป็นเจ้าของดูแลรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น ดังนั้น ชาวบ้านควรได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรซึ่งได้รักษาไว้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการฟื้นฟู อนุรักษ์ สังคม วัฒนธรรมและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม

5. ชุมชนมีส่วนร่วม (Community Participation Based Tourism) การวางแผน การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวต้องให้ชุมชนหรือท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน (Plan) ปฏิบัติ (Do) ตรวจสอบ (Check) และปรับปรุงกระทำใหม่ (Act) หรือให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน(Planning) ปฏิบัติตามแผน (Implementation) และการวัดผลประเมินผล (Evaluation)

การกระทำดังกล่าวแล้ว ทำให้การท่องเที่ยวดำเนินงานตามต้นทุนทางสังคมหรือทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งชุมชนรู้ดีที่สุด การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการและก็ได้รับผลประโยชน์จากโครงการอย่างเป็นธรรม ข้อควรระวัง คือ การประเมินประนอมความต้องการของชาวบ้าน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีไม่ใช่เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจอย่างเดียว

6. สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้ ทักษะ และการมีจิตสำนึก ในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น

7. สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในด้านการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างอิสระ และสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูการท่องเที่ยวได้ด้วยตัวเอง โดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง

8. สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทางสังคมให้มีโอกาสในการเข้าช่วยเหลือและยกระดับการมีส่วนร่วม ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรชุมชนและองค์กรจัดการธุรกิจของประชาชนอย่างสร้างสรรค์

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมข้างต้นพอสรุปได้ว่า นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการสนับสนุนในการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปขององค์กรที่เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อโนทัย เพ็ชรคงชล (2540) ศึกษาเรื่อง ความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวธรรมชาติ ร้อยละ 95.56 และมีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ที่ถูกต้องจากหน่วยงานราชการถึงร้อยละ 89.54 ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการจัดบริการด้านพาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว ร้อยละ 85.56 ส่วนที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องจากไม่มีพาหนะเป็นของตนเองและคิดว่าเป็นงานของผู้ชายเท่านั้นสำหรับประชาชนท้องถิ่นที่มีความต้องการจัดบริการด้านที่พักให้แก่นักท่องเที่ยวมีจำนวน ร้อยละ 96.67 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องจากไม่มีความถนัดและไม่ชอบเพราะเป็นลักษณะงานที่ยุ่งยากและเป็นภาระมาก ต้องมีความรับผิดชอบสูงมาก ลงทุนแล้วกลัวจะไม่คุ้มค่า ส่วนประชาชนที่มีความต้องการจัดบริการด้านอาหารและเครื่องดื่มมีร้อยละ 75.56 ส่วนที่ผู้ที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกห่างไกลจากตลาด กลัวลงทุนแล้วไม่คุ้มค่าและไม่เงินมาลงทุนในระยะแรก ซึ่งเท่าที่ผ่านมานักท่องเที่ยวนิยมนำสัมภาระติดตัวมาด้วย หรือหากทำแล้วกลัวนักท่องเที่ยวจะรับประทานไม่ได้ และงานดังกล่าวน่าจะเป็นงานของผู้หญิงมากกว่า

พนิตดา สิงห์ครา (2544) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ บ้านห้วยฮี ตำบลปูลึง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นักท่องเที่ยวจะพักแรมในชุมชนเสมือนเป็นสมาชิกในครอบครัวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ชุมชนได้ดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวมากกว่า 4 ปี สามารถสร้างรายได้ให้สมาชิก 200-600 บาทต่อเดือน ผู้ประกอบการทั้งหมดต่างก็กำหนดอัตราค่าใช้จ่ายในมาตรฐานเดียวกันทั้งสิ้น ซึ่งเป็นที่พอใจของชุมชน เพราะทรัพยากร วัฒนธรรมและวิถีชีวิตถูกรักษาไว้ภายใต้การจัดการท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนมีการแบ่งโครงสร้างขององค์กรและมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างดี อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการสร้างความมีส่วนร่วมในการจัดการ และทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ อาทิเช่น ได้มีโอกาสเผยแพร่ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมภายในชุมชนไม่เสีย และสมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยวด้วย นอกจากนี้ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถตั้งและชักชวนให้สมาชิกร่วมกันทำงานให้สำเร็จ จนสามารถสร้างงาน สร้างรายได้ รักษาความเป็นธรรมชาติตลอดจนมีผลทำให้ปัญหาอื่นๆ ไม่เกิดขึ้นในชุมชน อีกทั้งสภาพที่ตั้งของชุมชนอยู่ที่สูงมีความได้เปรียบในแง่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงความหลากหลายในพันธุ์พืชและสัตว์

สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์อย่างสมบูรณ์ได้ เนื่องจากมีปัจจัยดึงดูดที่สำคัญของสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง ตลอดจนวิถีชีวิตที่แสดงออกถึงความเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยงอย่างชัดเจนที่ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์รักษาสภาพแวดล้อมดูแลขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองให้คงอยู่และปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยโดยไม่ให้สิ่งมีค่าเหล่านั้นสูญเสียไป

สมศักดิ์ เศษะเอราวัณ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านแม่กำปองมีศักยภาพและความพร้อมอยู่ในระดับดีทั้งในด้านสิ่งดึงดูดใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและความสามารถในการเข้าถึง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรมมีเอกลักษณ์ของตัวเองด้านการผลิตและแปรรูปเมี่ยง มีอากาศเย็นสบายตลอดปี และเป็นหมู่บ้านที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามบนภูเขาสูง แต่มีข้อจำกัดในด้านกายภาพที่ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ เนื่องจากหมู่บ้านแม่กำปองมีจำนวนบ้านพักแบบโฮมสเตย์จำนวนน้อย ส่วนศักยภาพและความพร้อมในการจัดตั้งธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม ในด้านการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวก การให้บริการ ความปลอดภัย และการตลาด อยู่ในระดับที่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เนื่องจากหมู่บ้านแม่กำปองได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานหลายๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระทรวงสาธารณสุข กรมการปกครอง กรมพัฒนาชุมชน และกรมส่งเสริมสหกรณ์หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ บริษัททัวร์ และหน่วยงาน NGO ให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม

อรรถพร บุญจันทร์ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน : กรณีศึกษา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ประชาชนในชุมชนมีความต้องการให้ชุมชนได้รับการพัฒนาธุรกิจบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านยางหลวงมีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจากการที่เป็นชุมชนที่เก่าแก่ เป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาชาวบ้าน ประชาชนมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด เป็นชุมชนชนบทที่มีความเจริญมีการคมนาคมที่สะดวกและมีระบบสาธารณสุขไปไกลขั้นพื้นฐานที่ดี ยิ่งไปกว่านั้นประชาชนในชุมชน มีความเป็นมิตร มีอัธยาศัยดีสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาศึกษาและชื่นชมสิ่งดีงามต่างๆ ในชุมชนนอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนยังมีความเห็นว่าบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ประชาชนในชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ

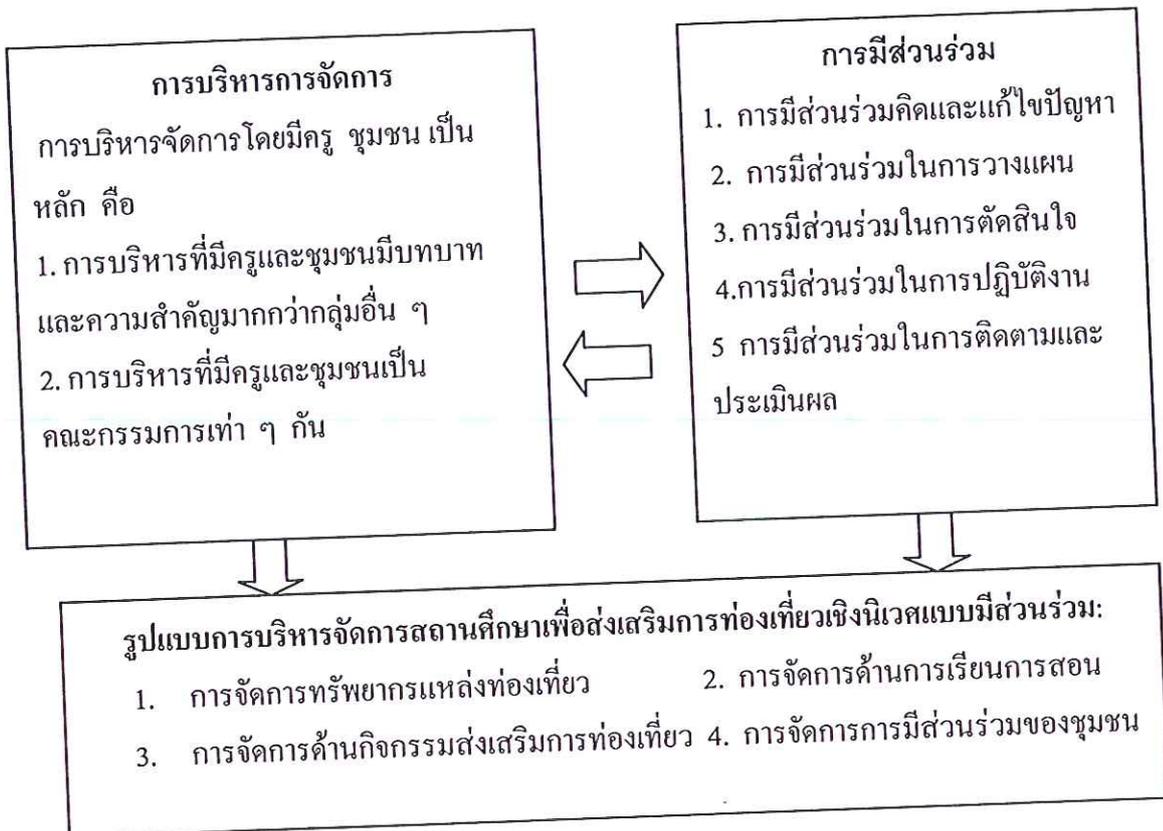
บ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน รวมทั้งขาดความรู้ในด้านการจัดการ ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในอำเภอแม่แจ่ม จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ให้กับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความรู้ในด้านการจัดการและมีการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์

สำหรับแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอแม่แจ่มนั้นประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่มีความต้องการให้ อำเภอแม่แจ่ม มีชื่อเสียงทางด้านการท่องเที่ยว และในปัจจุบันอำเภอแม่แจ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลายรูปแบบ เช่น การร่วมมือกับศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม จัดสร้างศูนย์นักท่องเที่ยว การจัดงานมหกรรมผ้าตีนจกโดยความร่วมมือของการท่องเที่ยว นิตยสาร และหนังสือพิมพ์ผู้สธารณะ ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในอำเภอแม่แจ่มเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ธรรมชาติ อนุสรณ์ ยังได้เสนอกรอบแนวคิดในการศึกษาแนวทางการพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนไว้ว่า เกิดจากการนำปัจจัยภายนอกของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยนโยบายของรัฐบาลในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาการท่องเที่ยว มาพิจารณาประกอบกับปัจจัยภายใน ได้แก่ ความพร้อมของชุมชน เมื่อพิจารณาทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของชุมชนประกอบกันแล้วจึงวิเคราะห์หา จุดแข็ง จุดอ่อนและศึกษาความเป็นไปได้ เมื่อเห็นว่าชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาแล้วจึงสร้างแนวทางพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วม กับชุมชน

จากงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า การจัดตั้งธุรกิจที่พักแรมโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมนั้นเป็นสินค้าด้านการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาพักในชุมชนเสมือนเป็นสมาชิกในครอบครัว เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ ตลอดจนประเพณีและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่เป็นจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่พักแบบโฮมสเตย์ สร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยที่คนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันแต่งตั้งกรรมการวางแผน การควบคุมดูแล การใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการแก่นักท่องเที่ยวและการได้รับผลประโยชน์จากการบริการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัยครั้งนี้ ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย